

MOŽNOSTI ROZVOJE ŘEČI, KOMUNIKAČNÍCH DOVEDNOSTÍ A ČTENÍ U DĚTÍ S DOWNOVÝM SYNDROMEM

Z přednášek Cory Halder – prezidentky EDSA (European Down Syndrome Association), konaných v Praze v Klubu DS 23.9. 2006 a 13.11.2010 .

Děti s Downovým syndromem (dále jen DS) mají řadu specifických problémů a vlastností, mezi ně patří i vždy přítomné **mentální postižení** a s tím související **opožděný rozvoj řeči**.

Děti s DS **dosahují určitého vývojového stupně později** než ostatní děti a **setrvávají v něm déle** než zdravé děti. K upevnění nabitých znalostí a dovedností potřebují více **procvičování, časté opakování, dostatek času a trpělivosti**.

Také pro děti s DS ale platí, že každé dítě je jiné a mezi jednotlivými dětmi s DS jsou individuální rozdíly a **míra postižení je individuální a velmi variabilní**.

Čím jsou děti s DS starší, tím větší jsou rozdíly mezi dětmi s DS a zdravými dětmi, proto je důležitá **včasná komplexní integrace**.

SPECIÁLNÍ RYSY DOWNOVA SYNDROMU, které ovlivňují proces učení, rozvoj řeči u dětí s DS. Znalost těchto charakteristik nám pomůže zlepšit komunikaci s dětmi s DS.

Hypotonie - svalová ochablost
- přináší problémy s jemnou motorikou
- potíže se psaním
- potíže s artikulací, s ovládáním mluvidel, s dýcháním, se žvýkáním
- důsledkem je také celková tělesná slabost a snížená fyzická kondice

Nespavost - častým problémem je zhoršená kvalita spánku u dětí s DS
- nevyspaní má za následek zhoršené soustředění a sníženou kvalitu vnímání
- nevyspané dítě se nemůže dobře soustředit a plně vnímat

Sociální vztahy - velkým **pozitivem** dětí s DS je jejich **otevřenost k lidem, schopnost empatie a schopnost udržovat dobré sociální vztahy!!!**

Paměť a učení - **špatná krátkodobá auditivní paměť**, krátkou dobu si pamatují to, co slyší, a pak to zapomenou, proto je dobré, **mluvit k dětem s DS jen v krátkých větách**, protože si pamatují jen to poslední, co slyší, z dlouhých vět si pamatují třeba jen poslední slovo
- **dobrá dlouhodobá paměť** – když si děti s DS něco zapamatují, nezapomínají to (po mnohonásobném opakování si to zapamatují a nezapomenou, **ale pozor, platí to i pro zlozvyky!**, proto je důležité **učit je věci správně**, dostat do nich dobré návyky, vyhnout se těm špatným)
- **dobrá vizuální paměť**, dobře si pamatují, to, co vidí, proto je dobré jakoukoli **činnost podložit vizuálním vjemem**, doplnit obrázkem apod.
- dítě s DS se **soustředí na úkol** nebo aktivitu jen **krátkou dobu**
- děti s DS potřebují **delší reakční čas**, tzn., že delší dobu trvá, než zareagují na podnět, proto potřebují dostatek času na zpracování informace a na

rozmyšlení si odpovědi – (to, že nereagují na instrukci nebo otázku hned, nemusí znamenat, že nerozumějí, jen potřebují dostatek času na zpracování informací, které jim sdělujeme a zároveň na rozmyšlení odpovědi na naše sdělení)

- „learning by doing“ – **učení se napodobou**, děti s DS dobře napodobují, opakují podle předlohy a je dobré tuto vlastnost využít
- děti s DS jsou ve většině případů schopné se naučit číst a psát a také počítat, ale každé na jiné úrovni, někomu to jde lépe, někomu hůře, (v této oblasti jsou velké individuální rozdíly mezi dětmi s DS)
- pro děti s DS je problematická představa reálného času (je pro ně těžké zorientovat se v čase včera x dnes x v 6 hodin, seřadit, co je před a po)
- dobře se děti s DS učí **znakovou řeč**, která je spojená právě se zrakovým vnímáním a dítě může využít svoji dobrou vizuální paměť
- děti s DS mají **problémy s generalizací** (zobecnováním) vědomostí, to, co se dítě naučí doma, neumí uplatnit v jiné situaci, v jiném prostředí a je potřeba celou věc zopakovat, vysvětlit znovu a začít s učením od začátku

Strategie v chování a v učení u dětí s DS

- děti s DS mají základní tendenci **vyhnout se problémům**, obejít je, neřešit problémy
- pokud na problém děti s DS narazí, tak jejich prvotní reakce je **NE**
- strategie dětí s DS je **odmítání**
- **zatvrzelost a umíněnost** jsou častými projevy chování u dětí s DS

- **jak zvládat tyto situace:**
  - důležité je **najít příčinu**, pokusit se ji odstranit nebo zaměřit pozornost dítěte jinam, odpoutat pozornost (častou příčinou zatvrzelosti bývají problémy v komunikaci)
  - **hledat s dítětem strategie proč ANO**, proč nějakou věc řešit, proč se do úkolu pustit
  - důležitá je **pozitivní motivace**
  - **poskytnout dítěti emocionální oporu**
  - my musíme problémový úkol postavit tak, aby to pro dítě s DS bylo splnitelné, aby si dítě samo řeklo: **TO ZVLÁDNU!**, aby zažilo ze splněního úkolu radost a bylo tak motivované k další činnosti
  - **struktura, pravidla, řád**, to mají děti s DS rády, pomáhá jim to orientovat se ve světě - vše má svůj řád a ten by se neměl měnit
  - pokud ke změně dojde, je potřeba počítat s tím, že věc se bude muset pro tu novou situaci učit znovu
  - pravidla je potřeba stanovit správně, protože u dětí s DS obzvlášť platí to, že co se jednou naučí, těžko se odnaučují
  - negativní hodnocení nemotivuje!, dítě s DS odmítne pracovat – je potřeba **CHVÁLIT!!** – nastavit úkol tak, aby ho dítě zvládlo a mohlo mít spíš **pozitivní hodnocení a ☺**
  - využít pro výuku dětí s DS **programy na počítači** (je tam systém jasných pochval, např. smajlíci, zvuky a děti s DS tento druh zpětné vazby motivuje pokračovat v činnosti)

Sluch - problematické zpracování sluchové informace

- špatná auditivní paměť
- možné i vady sluchu

Zrak - dobré zrakové vnímání

- **dobrá vizuální paměť**
- využít toho a vše, co se děti s DS učí, **podložit nějakým zrakovým vjemem**, připravit věci tak, **aby to děti VIDĚLY!**

Opožděný rozvoj řeči

Pasivní x aktivní řeč - dítě s DS lépe a více rozumí, než mluví,

- dítě s DS lépe užívá pasivní řeč než aktivní řeč
- dítě s DS **dobře rozumí, ale není schopné správně a rychle zareagovat na podněty**, potřebuje čas
- my bychom neměli snižovat mluvní úroveň na nižší, protože si myslíme, že dítě s DS nerozumí, měli bychom mu dát **dostatek času na porozumění a na odpověď**

Syntax - děti s DS mluví telegraficky, používají krátké věty, vynechávají spojky, předložky

- potíže se syntaxí – s větnou skladbou, nezvládají celé věty (jejich řeč bývá pro okolí nesrozumitelná)
- často používají jen podstatná jména a slovesa

Paměť - děti s DS mají problémy s krátkodobou auditivní (sluchovou) pamětí

- když budeme používat dlouhé věty, zapamatují si z nich jen jedno slovo – to hlavní slovo nebo spíše to poslední slovo, proto bychom měli **používat krátké věty**

Slovní zásoba - děti s DS si dobře pamatují nová slova

- **slovní zásoba** dětí s DS **není kategorizována**, vše je „v jednom kyblíku“, v jedné složce – dítě často zná správnou odpověď na otázku, ale trvá mu dlouho, než ji najde v tom „kyblíku“ v té jedné složce, a proto bychom měli trpělivě čekat na odpověď nebo se **zeptat znovu, ale stejným způsobem** – použít stejná slova, stejnou větu, aby dítě nemuselo začít znovu hledání nově použitých slov
- **dát dítěti čas a být trpěliví!**

Výslovnost - problém s výslovností

- špatné sluchové vnímání (sluchové vady, časté infekce sluchového ústrojí)
- špatná krátkodobá paměť
- špatná sluchová paměť
- špatná sluchová diferenciacie (dítě s DS nerozliší zvukově podobná slova, neslyší rozdíly mezi podobnými slovy, z toho vyplývá neporozumění slovu a jeho následné špatné používání např. CORINA (dívčí jméno) X GORILA)
- funkční poruchy mozku
- špatná motorika, zejména jemná motorika – tedy i špatná motorika mluvidel přináší chybnou artikulaci a to má za následek celkově opožděný vývoj řeči

- podle Cory Halder je dobré **jednat s dětmi s DS jako s neslyšícími lidmi** a hned nasadit jako komunikační prostředek **znakovou řeč** a pro rozvoj komunikačních dovedností zařadit i **výuku raného čtení** pomocí globální metody

- Znaková řeč**
- začít s ní v době, kdy dítě samo začíná ukazovat a vnímá obličej a ruce rodiče tedy přibližně **ve věku 1 – 1,5 roku**
  - používáme známé znaky kdykoli během hovoru na to slovo dojde (kdykoli mluvím o lampě, ukážu znak pro lampu)
  - **výraz/znak použit v přirozeném prostředí, používat pořád a všude** (při jídle, venku...)
  - **znak umožňuje komunikaci**
  - **pomocí znaku má dítě možnost se vyjádřit**, tím se předejde tomu, že se dítě nějak negativně chová nebo se zapřičí jen proto, že si nerozumíme
  - znak do řeči, tzn. že běžnou řeč doplňujeme znaky, běžné mluvené slovo doplnit znaky
  - **časté otázky:** začne vůbec dítě s DS mluvit, když budeme znakovat? Prokázalo se, že znakování urychlí mluvenou řeč (dítě lépe chápe a rozumí). Se znakováním nezačínat ihned po narození, ale až asi v 1,5 roce, když se dítě chce samo vyjádřit. Děti časem znaky přestanou používat, protože přecházejí do prostředí (např. školky), kde se neznakuje. Existují děti, které nikdy nezačnou mluvit, a pro ty je znakování možností komunikovat s druhými lidmi.

- k výuce znakové řeči u dětí s DS se používá pomůcka:

systém kartiček GUK:

Systém GUK 1 (prvních 100 slov)

GUK 2 (další rozšíření slovní zásoby)

GUK PLUS

- 100 znakových karet s postavou Toma a Lízy
- soubor obsahuje **3 druhy karet:**
- karty pro rodiče, kteří se musí znaky také naučit (znaky jsou nakreslené), aby je mohli zprostředkovat dětem
- karty pro děti s obrázky věcí
- karty se slovy (podpora raného čtení)
- na kartičkách znázorněna:
  - činnost nebo věc (obrázek)
  - znak pro činnost nebo věc
  - napsané slovo pro činnost nebo věc
-
- v souboru jsou slova, která děti znají z každodenního života
- ze slov/znaků se dá sestavit krátká věta

Včasná/raná čtení - dobré začít **ve věku cca 2 – 3 roky**

- pro děti s DS vhodná metoda **globálního čtení** (výuka čtení po celých slovech x genetická metoda, která učí číst po písmenkách, po

slabikách), protože globální metoda využívá: sluchový vjem a také zrakový vjem – věc nebo obrázek, napsané slovo a to je u dětí s DS důležité, protože zrakovou paměť mají velmi dobrou

- využít dobrého vizuálního vnímání, které děti s DS mají
- výuka čtení podporuje rozvoj řeči, ale také vědomosti o světě
- cílem včasného čtení není naučit dobře číst, ale podněcovat spontánní řečový projev, rozšířit slovní zásobu, trénovat paměť a učít systém jazyka, tedy cekový rozvoj řečových dovedností a rozvoj osobnosti
- nejlepší výsledky mají ve čtením u slov, která dítě je schopné samo vyslovit a která dítě zná (když používáme něco, co nezná, může se snadno zablokovat)
- využít to, co dítě zná ze svého života, co umí pojmenovat, aby bylo motivováno úspěchem!
- čtení dětem s DS přináší pocit sebevědomí, soběstačnosti, potřebují ho pro volný čas, pro práci, pro denní život, pro informace – které dítě dává světu ale i které svět dává dítěti
- Až 90% dětí s DS se naučí číst, ale každé na jiné úrovni (někdo čte jen slova, někdo přečte knihu)
- čtení je důležité i pro osobní bezpečí lidí s DS – přečtení výstražných tabulí
- pro výuku prvního čtení u dětí ve věku 2 až 3 roky se jako základ používá „PEXESO“ – sada kartiček, které k sobě patří do páru: obrázek – slovo: nejprve s dítětem hledáme stejné obrázky, pak přecházíme ke kompletaci obrázek - slovo
- postup: 1. pojmenování obrázku a najít stejný obrázek (dítě si procvičuje porovnávání a hledání stejného: to je auto, najít také auto) 2. ukázat slovo k obrázku a přiřadit ho (kde je auto?) 3. přiřadit obrázek a slovo (pojmenování: co je to?)
- začít jen se dvěma slovy, postupně přidat třetí slovo
- propojuje se více dovedností: ukázat – pojmenovat – vyslovit
- kartička trvá, ale zvuk je pryč (ke kartičce se můžeme vrátit, využíváme dobrého zrakového vnímání dětí s DS)
- podněcuje to kategorizaci jevů (nábytek: židle, stůl.../jídlo: maso, chleba.../zvířata: pes, kočka...)
- dítě opakovaně vnímá sluchem i zrakem a lépe si to pamatuje, lépe dokáže slovo vyslovit
- z kartiček lze sestavit i věty, a tak se učí dítě gramatiku i syntax
- procvičuje se výslovnost
- dítě to VIDÍ!!
- s kartičkami je možné často **OPAKOVAT ČINNOSTI!!** (opakování je u dětí s DS základem pro osvojení nějaké dovednosti nebo znalosti)
- v 5 až 6 letech umí dítě 800 výrazů
- nutná stálá kontrola toho, zda dítě chápe, co se skrývá za slovem, např. jaký význam má slovo banán – zeptat se dítěte: kde je banán? Nebo přines banán

Zásady při komunikaci s dětmi s DS:

- být **trpělivý**
- dát dětem **dostatek času** na porozumění sdělení a dostatek času i na odpověď
- udržovat s dítětem při komunikaci **oční kontakt** (jít např. i do podřepu)
- snažit se **pochopit, co dítě říká**
- **kontrolovat, zda dítě porozumělo**, na co se ho ptáme
- **kontrolovat, zda dítě rozumí slovům, která používáme**
- **nemluvit za dítě**, jen jemně napovědět první slabiku apod.
- pokyny dávané kolektivu zopakovat dítěti s DS individuálně
- použít **jednodušší slova, krátké a srozumitelné věty a otevřené otázky** (rozdíváme jejich řeč i myšlení, pokud se ptáme tak, aby odpovídaly jinak než pouze ano – ne)
- podporovat **hry, kde se automaticky opakují zvuky, slova, věty** (obrázky tvoření vět: „to je... já mám dej mi já ti dám já chci koupit